

A. WEIZENBERG.

Weiksed waatlused kodumaa wäljadel.

SISUKORD:

- Maitse.
- Kohusetundmus.
- Sõda.
- Jäädawus ja kaduwus.
- Süwisel ööl.
- Linna- ja maaelu.
- Maalt linna.
- Mis toob meile meie ajawool.

Prona Kõrwile
Lahketo muudkudatuses

A. Weizenberg

A. Weizenberg.

Weiksed waatlused kodumaa wäljadel.

Sisukord:

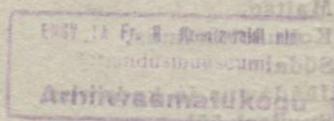
- Maitse.
- Kohusetundmus.
- Sõda.
- Jäädawus ja kaduwus.
- Suwisel õöl.
- Linna- ja maaelu.
- Maalt linna.
- Mis toob meile meie ajawool.

A. W. Weizenberg

Wirkse waltused kodumaa wäljades.

Дозволено военною цензурою.

1964:105

Maitse.

Maitse on väga mitmekesine. Üks armastab magusaid kookisid, aga teisel on hea kui ta herringa saba kätte saab. Üks armastab wahuweini, teine wana porujommi ja kolmas on õnnelik, kui tal hea leib, leiwakõrwaline ja kannuke kalja ikka saadawal on.

Söögist ja joogist ei maksa ju ometi kõnelda, küll aga riiete moodist, ja kõigepealt daamede juures.

Kuidas on meie daamede maitse selleks? Kas nad jaksawad ka ikka wahet teha selle wahel, mis ilus ja inetu, mis loomulik ja mis loomuwastane on.

Adami ja Ewa kostüm oli küll wist õige loomulik, aga selle juure jääda ei oleks ju ometi loomulik olnud, ja loomulik oli ka see, et nad omale midagi kosutawamat ja soendawamat otsisid ja leidsid.

Kui palju naisterahwa moodisid ja muudatusi wõiks küll paradiisi aiast kuni meie päewini ette tulnud olla, sellest saaks ehk küll wist õige pikk register.

Kui inimesed ju nükaugele jõudsid, et nad riidekudumise kunsti üles leidsid, siis jäi see kunstlik tegewus esialgselt kõrgeauliste daamede ja

riigiwalitsejate naiste hooleks. Siis muidugi ei jatkunud seda kallist riidet mitte weel kõigile, waid paljud pidid siis weel elaja nahkadega leppima.

Tookord oli nende maitse küll õige loomulik, ja ka wist õige ilus, seda tõendawad ka wanade greeklaste kostümid nende skulptura töödes.

Aegapidi edenes kõik inimeste tegewus, niisama ka riide kudumine. Siis tehti ju mitmesugust ja kunstlikku riidet, kus siis ka daamede maitse wahetewahel ärkas, omale suurepäralisi ja õige laiad riideid valmistada, kus nende isikust weel ainult rind ja pea weidi nähtawale wõis tulla; see arwati siis õige ilus olewat.

Siis tuli jälle aeg, kus kitsad riided moodus olid ja kus ihu nii tugewasti sai kinni pressitud, et waesed daamed selle all palju kannatama pidid. Ka see pidi ilus olema ja selle all maksab wist kannatada, kui aga ilus wõiks olla ja nõnda teistele meeldida. Peab ju uhkuse maitsele ka kannatus kaasa aitama.

Nii muutusid daamede riide moodid ikka edasi, pea liig kitsad, pea jälle liig laiad, üks aeg krinolin, siis jälle turniir j. n. e. kuni meie päewini.

Kuidas on aga meie daamede maitse selleks? Ta peaks ju tõesti hea ja ilus olema, sest ilm on hariduses edasi jõudnud, ja nõnda peaks ka nende maitse ikka edenema ja paranema.

Ometi julgewad mõned arwustada, et meie õrnasoo moodu maitse nii wäga kiiduwäärt ei pidawat olema. Nad peawad liig palju, wõi jälle liig weidi materjali selleks tarwitama, kus parajuse mõõt selleks kaduma peab minema. Nende kleidi alumine pool hoiab nende jalad kammitsas, nii et nad waewalt ja ettewaatlilikult jaksawad käia.

Nende üleriie on aga sagedasti kui hõlsta wõi kott üle õlade heidetud, mis aga eestpoolt ometi nii kitsas näitab olewad, et päältpoolt ja altpoolt lahti

seisab, ja ainult keskelt üle kõhu weidi kokku on tõmmatud. Kui see ka ilus on, mis siis weel inetu peaks olema? Ja ometigi leiab ka sarnane riidetükk lugupidamist ja järeleaimamist, sest ta on ju uus mood.

Weel takistawamaks läheb see moodusund, kus waeste daamede jalad nende kitsaste riiete tõttu nagu kamitsasse on pandud, nii et nad waevalt weel kõndida jaksawad. — Olewat ju ette tulnud, kus noor neiu raudtee rongilt maha olewat jäänud, sest ta ei ole oma kitsa kleidi tõttu mitte jaksanud oma jalakest kõrge waguni astme peale tõsta. Nii sõitis siis raudtee rong edasi ja neiuuke läks nuttes tagasi. Nii mõndagi äpardust wõiwad need liig kitsad riided meie õrnade neidudele valmistada. Kord unustas neiukene ära, et tema riided tema jalgadele mitte liiga wabadust ei luba, ta hakkas pika sammudega jooksuma ja rebis oma kleidikese katki. Siis oli hea nõu kallis. Üks peiukene tõttas abiks, wõttis woormehe ja sõidutas ta kodu. Seal wõis ta siis oma emale oma häda, häbi ja õnnetust kaebada.

„Oh krinolin, oh krinklin sa olid warem,
Sa olid me' kitsa kleidi moodust palju parem!“

Ka meie daamede peakate ei ole wist ikka see kõigeparem, pea mässiwad nad palju materjali oma pea ümber, kuhu nad lilled, linnud wõi puuwilja külge seadiwad, pea on jälle nende peakate õige lihtlabane nagu poolümarik helm wõi pott, mis aga nende mõistuse koha peale õige rusuwalt näitab mõjuwat. Mõned waliwad omale ka meesterahwa kübara formi, mida sugugi laita ei sa.

Moodu orjusel näitab küll suur wõim ja woli olewat, aga siiski ei pruugi meie neidud ja noorikud niiwäga selle moodu orjuse alla suruda lasta, „Waata kõike ja wali omale, mis sünnis ja ilus on.“ Ka ei pruugi palja kaelaga wäljas käia, just kui

kassiimetaja, ja selle tühja moodu pärast enda ära külmetada. Teine asi on kaela ja õlasid palli peal dekoltee kleitides näidata, kus vähemalt külm neid ei näpista.

Ka ei sunni meie moodu daamesid mitte kõike otsekohe järele tegema. Näituseks: Nad wõiwad ikka ilusti sidemed oma kehale ümber dalje wõi piha panna, nii et see nende keha iludust ülendab, aga mitte wõöd wõi sidet oma taga poole, wõi weel madalama koha peale sääda, mis teda inetuks teeb j. n. e.

Kõik need mooduasjad ei heiduta meesterahvast mitte õrnasoo iludusest eemale, nii et nad kõigest takistustest hoolimata endile elusaatijaid ja kaasakesi otsiwad ja leiawad, aga asi näitab pahemaks minewat, kus meie õrnsugu oma saatuse ning tegewuse piirist kipub wälja, minema ja kui nad kui mehed wälja astuwad. Nad studeeriwad ju mitmel teaduse põllul, et adwokadina wõi kohtunikuna wälja astuda j. n. e. ja nad on walmis kas wõi sõjawäkke astuma.

Waesed mehed, mis nendele siis weel üle jääb. Nad kardawad, et nad siis ainult weel lapsehoidjaks kodu peawad jääma. See wist ongi põhjuseks, et meie aja mehed endile enam kaasakesi ei tohigi otsida ega leida. — Wõib olla, et siisgi weel emasid leidub, kes oma tütreid kodukohase tegewuse ja nõnda perekonna emadena harjutawad ja kaswatawad.

Ja meesterahwas ning nende maitse? Nende riidemoodust on wähe ütelda, nad ei patusta selles mitte palju. Torukübar ja sabakuub, need on ainukesed üleliigsed ehted, mis neil olemas on, ja kui naisterahwas nendega rahul on, siis wõiwad ka needgi ikka weel tarwitusele jääda.

Meestel on peale koduse elu ja riidemoodu weel teised kohused ja kohuse tundmused, millest eelpool ehk mõnda wõiks pajatada.

Kohusetundmus.

Sellesama weikse asjaga ei jaksa inimene mitte toime saada, et ta iseennast õieti tunneks ja oma kohusi truult täidaks, — sest oleks see nõnda, siis oleks r a h u m a a p ä ä l. Nüüd lauldakse küll ainult weel kirikus: „Kõik waen on otsa saanud.“ — Ju paradiisi aias juhtus selleks wiperus. Jumal andis esimesele inimese paarile paradiisi aia. Kõik oli nende oma, ja kõigetoredamad wiljapuud andsiwad nendele kõigemaitsewamat wilja, ainult üks puu oli, mille külge nad ei tohtinud puutuda. Aga nad ei jaksanud oma üle walitseda, tormasid selle puu kallale ja sõiwad tema wiljast. Ehk küll, nagu üteldakse, selle puu wili, need õunad, hapuõitu olewat olnud. Nõnda siis läks see ilus Eedeni aed nendele igawesti kaduma.

Seni on see ilm, mis nüüd meie oma on, ikka ilusamaks ja täielikumaks läinud, sest Jumal on teda ehtinud ja inimesesoole päranduseks andnud.

„Kõik kuhu teie silm ulatab, maa ja meri, mets ja nurm, kõik see imeilus maailm ja mis temas leidub, on teie oma. Selle kõige eest ei nõueta teie käest ühtegi tasu, kui ainult õiglast meelt ja kohusetundmust. Walitsege kõige üle ja walitsege ka kõigepealt igaüks iseenda üle, nii et kohusetundmus mitte kaduma ei lähe. Jagage wennalikult ja elage õnnelikult.“

Nõnda sai siis inimese sugu selle maailma pärijaks, ja ilma ühegi maksuta, kuid ennegi, et nad ise üksteisega ilusti läbi saaksiwad.

Ei kestnud aga mitte kaua, siis hakkas see kohusetundmus kustuma. Inimesed saiwad liiga targaks ja liiga kawalaks, nad püüdsid igaüks oma poole suuremat osa tõmmata, lapselik, leplik meel läks kaduma, igaüks püüdis, kas salaja wõi awalikult, oma äri edendada ja oma kasu kaswatada.

Kõigi ettevõtete juure ilmuwad wusherid, wahekauplejad ja petised, ei puudu, kes teise tööst ja waewast püüawad elada ja kasu saada. Muidugi algab ja edeneb siis kohtunikude äri, kui südameharidus nõrkeb ja kohusetundmus kaduma kippub minema. Kõige hea edu kõrwal edeneb ka paha, nisu sekka tärkab umbrohi. Inimesed lähewad targemaks, lähewad ka jonnakamaks. Lepelik meel, andeksandmine ja suurmeelsus ei olewat mitte meie haritud aja kohane. „Meie aja maitse on kohtuskäimine, sest jonn on Jumalast loodud. — Kohtusse! Kust siis need palju kohtusaksu muidu elawad.“ Ja muidugi, kui leppimist ei ole ja omal kohusetundmus puudub, seal aitab kohus, ja ütleb „mis sa ei taha teha, seda sa pead tegema“. Ehk jälle: „Mis sa tahad, et teine sinule peab tegema, seda tee sina ka temale!“ Mõnigi pealekaebaja saab ka ise püksepidi, kui ka ennegi rahakahjuga.

Kallis kohus. — Kahju aga, et mõnigi kohtuhaawaplaaster, ajawoolul, nüüd wälja on kustutatud. Kohus wõib muidugi mõndagi asja õiendada ja mõndagi arusaamatust selgitada.

Kahju, et meil seni weel täelik üleilmlik rahukohus puudub, kus rahwaste ja riikide tülid ära õiendataks, sest siis ei oleks meil enam sõjawäljal inimese ohwerdamist karta.

Sõda.

Kui sõjast sõnake kõneleda, siis ei tohi seda mitte enam naljatoonil teha, sest ta on hirmus ja jõle. — Aga siiski tohiks ehk küsida, kas see meie sõda ka ei ole meie aja maitse? Ta on ju teisiti kui kõik teised sõjad on olnud, ja siin edeneb kõik imejõudsasti. Wist tahab meie haritud aeg näidata: „Kui meie oskame suurel wiisil elada ja üles ehitada, siis võime ka suurel wiisil jälle maha lõhkuda ja häwitada.“ — Ja muidugi on see hävitamise töö nii suurepäraline, kui meie ilm seda seni weel ei tunne. — See on ju meie haritud ilma sõda ja haritud maakoht, Saksamaa, on oma jõu selleks kokku võtnud, ta on oma tarkuse mõjul hävitamise ja tapmise abinõud wälja mõtelnud ja ülesleidnud, mis nii ladusasti töötawad, nii et need teised — need harimatad — temaga enam konkureerida ega sammu pidada ei peaks jaksama, ja et siis tema sõjawõim ilma peaks walitsema j. n. e.

Ja ometi peab see sõjatont häwitatud ja tema sõjariistad purustatud saama, maksku see mis maksab, sest muidu ei wõi jäädawa rahu pääle mõteldagi.

Eksiarwamine on kui weel keegi peaks mõtlema, et sõda meie aja wääriline peaks olema, ja et temal weel üks hea külg wõiks olla. — Ei, sõjakäigud ei too inimesesoole üleüldiselt ühtegi kasu, waid ainult kahju.

Sellest hakatakse ka ju aru saama ja hakatakse nõu pidama, et seda sõja tuju, maa-ahnitsemist ja suurusehullustust, kõrwaldada. Loota tohime ehk küll, et rahuarmastajatel korda saab minema nüüdse sõja järcldusel üleilmlist rahukohut ülesse seadida, mille alla ka need wiimased sõjakangelased endid peawad alandama, ja nii jäädawale rahule teed tasandada.

Küll ei ole wist loota, et kõik inimesed, rahwused ja riigid heatahtliselt endi ja oma tujude üle paremine jaksawad walitseda, aga nad ehk wõiwad endid rahukohtuga ühendada, mis rahuarmastajad inimesed jäädawa rahu heaks ju on kokku seadinud. Milleks ka meie Keiser Nikolai II. omal ajal kaasa on aitanud.

Sõja tegewus on suur patustus inimesesoo wastu, aga siiski leidub rahwa walitsejaid, kes ilma sõjata ei jaksa walitseda. Ta suurendab ikka sõjawäge oma ümber, ja seda on siis teised riigid ja rahwad ka sunnitud tegema, kuni ta siis paraja aja arwab olewat, oma kasuks sõda algada.

Nii on siis Keiser Wilhelm selle ilmasõja kesk Europat põlema sütitanud, mis nii hirmsasti leegib, ja keegi ei jaksa omale weel ette kujutada, kunas ta kustub.

Põlluharija inimene ei armasta mitte sõda, nad on rõõmsad kui nad rahulikult wõiwad elada ja oma tööd teha, aga kui nad selleks on kohustatud, siis nad lähewad, kas tahes ehk tahtmata, isamaa ja keisri eest wälja.

Kõik ei ole mitte sõjahäwitamise töös süüdi, waid nad on sunnitud oma waenlase wastu wälja astuma, oma kodu ja isamaad kaitsma.

Sarnane wastane ja waenlane, kes ilma sõjata ei oska elada, peab wõidetud, ja tema sõjariistad purustatud saama, maksku mis maksab, ainult siis ehk tuleb aeg kus meie wiimase sõja ja jäädawa rahu wahel wõiksime seista. Siis ehk wõiks kas Haagis, wõi kusgil mujal rahutemplis rahukohus kindlustatud saada, kus meie wõiksime siis Jumalale kiitust laulda: „Suur rahupõlw on taewa all, Kõik waen on otsa saanud.“

Kolga-Jaanil, 26. juunil 1915.

Jäädawus ja kaduwus.

Surewad linnad, surewad rahwad ja riigid, aga inimene! ta ei taha surra. Petruska.

Mis on jäädaw ja mis on kaduw, mis on muutlik ja mis on ilmmuutmata?

Kõik näitab, meie mõistuse järele, kaduw ja muutlik olewat, aga meie otsime siiski midagi ilmkadumatat, sest muidu ei leia meie troosti, elurõhku ega õnne.

Nüüd on loodus weel omas täies iluduses, aga ju hakkawad kewadised õilmed langema ja taewalik päikese soojus sünnitab uusi seemne iwamid, milledes uus elu meie tulewiku jaoks alal hoitakse. Ju algab suwi ja siis pime sügise, mille järele külm tali käib, õrnemad looduse lapsed suretab ja oma külma walge teki alla warjab — kõik on siis kadunud.

Aga loodus ei sureta, sest Jumalik wõim ning wägi walitseb looduses, ja elustab ilma.

Weel tuleb uus kewade, kus lilled lõhnawad ja linnud, taewas ja maailm, Loojale kiitust laulawad. — Siis on jälle kõik loodus iluehtes. Ka see külm tali ei jaksanud neid suretada, waid looduse wõim on nendele oma puhkuse-aja määranud, ja nad lõhnawad uuel kewadel jälle uues iluehtes, ja nendest ei puudu ka mitte need kõigewähemadki.

Kas inimene ei wõiks ka nende saatusega leppida ja nõnda looduse wägedele allaandlik olla, kes ju midagi ei lase kaduma minna?

Ei, inimene ei taha mitte närtsida kui lillekene nurme peal, waid ta tahab isiklikult ka pärast surma edasi elada.

„Maa meie jalgade all on kindel ja liikumata põhi, ja üle hiilgawate tähtede, kuu ja päikese, on

taewas, kus meie pärast surma wõime elada ja oma armsaid jälle näha. Seda kindlat usku ei tohi surelik inimene mitte unustada ega teiseti mõelda.“

See rõõm ja lapselik usk wõiks inimesele osaks saada ja tema tundmusi siit kaduwast elust igawesse jäädawasse elusse wiia, sest midagi ei lähe looduses kaduma, kui ka surelik inimene jäädawusest mitte ikka õieti aru ei jaksa saada.

Aga inimene uurib edasi ja tema tarkuse taga ei pea ju midagi salaja jääma. — Seal leiab ta, et meie maa ometi mitte kindel põhi ei ole, mille üle taewas end laotab, waid et päikesel oma kindel koht peab olema, mille ümber meie maailm oma kaaslaste ilmadega peab keerlema. Meie aja teadusele jääb siis ehk weel see küsimus, „kas päikene oma kindla koha peal seisab. Wõi ehk on ka päikesel kõigi tema planeetidega ainult liikuw wõi muutlik koht?“

Nii ei näita siis midagi jäädawat olewat. Kõik on muutlik ning kaduw. Kus on jäädawus ja igawene elu, ja kus on Jumal?

Kurbtus kipub peale. Kõik mis olemas on, peab jälle kaduma, ja ometi tahaks inimene ka kannatada ühe jäädawa tulewase elu eest.

Päike läheb looja, ja pimedus katab meie ilma. Ilmlugematad tähed hiilgawad taewawõlwilt, ja seal ei pidawat weel mitte taewas olema. Wist on nende taga weel teisi tähti, mida meie ei näe? Wõi algab seal üks ilmmääramata tühi ruum? Aga mis on siis seal määramata suure ruumi taga? Kas on seal midagi jäädawat? Kus on aja algus ja kus tema lõpp? Loodus on muutlik, ka ilma-kehadel on oma algus ja ots. — Nad koguwad endid, elustawad oma ümbrusi ja tarretawad ning surewad wiimati, kui nende eluiga ka ehk miljoneid aastaid kestab. Kus on jäädawus, kus on loodudasjade looja?

Inimlik tarkus püüab küll kõigest üle saada, aga ometi on ta selleks võimetu, ja kõigetargemate tarkus peab wiimati ometi tunnistama, et ta looduse wägedest ja tema saladusest weel midagi ei tea.

Aga meie tundmustel on laiemad piirid, nad liginewad jumalikule olewusele, kuhu inimese mõistus ei ulata, kus kaduwust karta ei ole, ja leinajatel ei puudu jäädaw troost ei siin ilmas ega seal pool surewust. Ema, kes oma ainsa lapse, oma kalli tütre on kaotanud ja ta surmale on suigutanud, laseb marmorikuju oma õndsa tütre hauale üles seadida. — See lootuse kujuke waatab ülesse taewa poole, sinna, kust kõik headus ja õnnistus tuleb. Armastus ning lootus ei ole mitte surelikud, waid näitawad meile teed igawesesse, ilmsuremata elusse.

Kus tundmused ja mõistus endid ühendawad, seal ei piina inimene ennast iialgi enam asjata küsimustega, ta on allaandlik loodusewägedele, ta waatleb, kuuleb ja näeb, ja on õnnelik oma tundmuste mõjul loodusewägesid imestelede. Kõik ilm on täis ilu ja elu, ka inimest jubib tema saatus loodusewägedele kaasa töötama. — Ja see määrata suur ilmalaotus oma musttuhandate ilmakogudega täidetud. Kõik need suured ilmakogud wõi-kerad, lendawad ilmaruumis ütle mata suure kiirusega ja ilmawäsimata oma tähendatud radasi, ja süsgi täis rahu ja ühisust, nii et nad iialgi üksteist ei takista. — Siin on jäädawus, siin on igawik, nende elu ja olu on inimesele ilmamäärata, sest need musttuhanded ilmakogud rändawad ilmalaotuses igawesest ajast igawesti. Kes jubib ilmalaotust ja kes annab kõigile loodudasjadele oma elu? See kõik käib üle inimese mõistuse, ja kuhu meie mõistus ei ulata, seal algab jumalik wõim ning wägi, mille ees meie endid lapselikult alandame.

„Jumal on waim ja, kes teda kumardawad, need peawad teda waimus ja tões kumardama.“

Selles sihis ehk wõiksid kõik usukombed endid ühendada, ja armastus oleks nende ühenduse side. Inimsus ja armastus ei päri endile mitte eesõigust, ei siin kaduwas ega igeweses elus.

Jumalik wõim, mis üle meie mõistuse käib, ei keela meid ka mitte lapselikult endid temale ligineda, nii et teda igatks oma wiisi wõib nimetada, kas loodasjade looja, Jumal, wõi ka isa taewas.

Kes pildi ees palwetab, teab wäga hästi, et pilt mitte Jumal ei ole, waid et Jumalik waim inimest elustab ja teda põrmust kuni taewani ülendab.

Jumalik wõim ja wägi on kõrgem kui inimese mõistus. Ta kannab ilmalaotust oma kätel ja elustab kõike loodust. Meie, kui alandlikud looduse-lapsed, tohime Jumalale, meie pühadusele, kiitust laulda.

Kõik, kel' elu on, kiitku Jumalat!
 Headus ja armastus ühendab ilma,
 Kurjus, wiha ja sõda on kadumas
 Kiitus, au ning tänu olgu Jumalale,
 ta ülendab meie meeli ja tundmusi
 põrmust kuni taewani
 Au ning kiitus Jumalale kõrges.

Kõpu surtuaial, 18. juulil 1915.

Suwisel ööl.

Käisin kewadepidul, kus suur ettewalmistamine ees oli, sest wäga tähtis aeg oli liginemas.

Taimeriik ärkas uuele elule. Esiteks need õrnad õiekessed, kes walju talwe walitsust enam ei jaksanud wälja kannatada. Nad pistsid omad pääkessed päikese poole, sealt abi ja soojust oodates.

Siis ärkasid aegapidi kõik suwetaimed ja õilmed, ja kõik wäljad ja metsad, niidud ja nurmed olid juba omas täies piduehtes.

Lindudest olid kured ja pääsukesed esimesed, kes siin meie maal omale suvekorterit otsisid ja leidsid, kus nad omale datshasid või suvekorterisid ehitasid, ja õige kõrgesse, kus nendel mitte hädaohtu karta ei ole.

Siis ärkasiwad ka kõik suwelinnud, kuni viimati ka ööpiku ilusad öölaulud kuuldawale tulid.

Mis see kõik peaks tähendama, mõtlesin ma, ja waatlesin õhtueha walgel taewapuna.

Seal hiilgas mulle üks imeilus taewalik nähtus wastu. — See iludus nihkus igal ööl ikka taewawõlwi edasi kesköö poole. Seal tuli aga teiselt, hommiku poolt, teine taewalik nähtus, ja nad ruttasid ikka selleks, et üksteisele ligineda. — Siis ma sain aru, et nüüd see kõigehiilgawam põhjamaa pidu liginemas on, kus Koit ja Ämarik kokku puutuwad.

Ei kestnud ka mitte kaua, kus taewalikud walguse kiired õhtu ja hommiku wahel, kesköö tunnil, endid ühendasid.

Koidu ja Ämariku suudlemine, et küll puhtast, idealsest armastusest, siisgi punastas õrna neiu nägu, ja pani ühtlasi taewawõlwi punetama.

Rõõmuhõiskamine oli suur, ööpik laulis, inimesed laulsid ka, sest see oli kõigeilusam põhjamaa suwepidu.

Nüüd on Koit ja Hämarik jälle üksteisest lahkunud, ja nad on endid meie silmade eest ära peitnud. Nende asemele kipub pime sügise ja wali külm tali tulema. Ainult lootus wiib meid nendest karedatest aegadest üle. „Weel tuleb uus kewade ja uus suwi, ja nad toowad meile suweehteid ja iludust ühes.“

„Leidsin lille lepikusta ilusa
Hämariku ehawalgel, toreda.“

Linna- ja maaelu.

Linnas ja maal leidub inimesi, kuhu nende saatus neid on juhtinud, aga viimasel ajal näitab neile linna elu armsam olewat kui maal. Siis olgu siin mõni sõna sellest, miks inimesed liiga linna kipuvad ja miks nad maaelu nagu põlgawad.

Keegi, kes järele päris, kuidas ta oma raha kõigeparemine wõiks tarwitada, on selleks järgmise wastuse saanud: „Tahad sa rikkaks saada, siis mine börse kauplusse, tahad sa aga kindel olla, siis osta omale maakrunt.“

See on tõsi, rahaturul, wõi kaupluses, wõib mõnigi muu äri jõudsasti kaswada ja ta omanik pea rikkaks saada, aga rahakursid wõiwad langetada nii, et ka suur rahamees pea waeseks wõib jääda; maakrunt toob küll vähem sisse, aga ta on kindel, ja kes oma maad oskab heas korras pidada ja harida, on kindlam kui börse peal wõi rahaturul oma õnne otsida.

Kellel ju kopikaid on korjatud ja warandust on, neil on muidugi kõlpsam, kas maal wõi linnas elada ja oma äri edendada, ka ei ole börse ainuke koht, kus rahaga kaubelda wõib, waid on ka teisi ärisid ja kauplusi.

Teine asi on aga inimestega, kellel rahawarandust ei ole ja kes linna lähewad omale tööd otsima. Nendel on ettewaatus tarwis, et nad linnaelu mitte liiga heaks ette ei kujutaks. Näitab küll mõndagi, mis inimest maalt linna meelitab: kergem elu, kõrgem palk, wabrikutes lühem tööaeg ja m. m. aga siiski on küsitaw, kas maatööd linnatöoga maksab wahetada. Linnas on mitmesuguseid warjukülgesid ja takistusi, mis maal ei ole. Linnas on sagedasti tööpuudus, kuna maal wiimastel aegadel ikka suur tööliste puudus on. Ka on elu linnas terwisele

palju kahjulikum kui maal, üleüldse wabrikutes, kus inimesed läbistiku kaugeltki selle wanaduseni ei jaksa elada, kui maal. Ka tuleb ette, et kahjulikud gaasid wabrikutes inimeste peale surmawalt mõjuwad. Ja kui siis weel tööpuuduse pärast inimesed uulitsale jääwad ja seal omale andid paluwad. — See on üks wilets nähtus, mida pealinnades sagedasti ette tuleb. Nad harjunewad wiimati selle laisklemise eluwiisiga nii ära, et nad wiimati ei tahagi enam tööd otsida, ega tööd teha. Hulguwad uulitsaid mööda ümber kui huliganid ja paluwad endile armuandeid, mida nad sagadasti wiina peale ära tarwitawad. Hilja õhtuti otsiwad sarnased wiletsad inimesed kuskil nurgas mõne kopika eest omale öökorteri, kus nad wana kulunud õlgede peal oma roidunud kehale puhkepaiga wõiwad leida.

Sarnaste päewawargate hulgas leidub sagedasti ka eestlasi, kuna nende kodumaal tööliste puudus on, kus nad omale ausal wiisil wõiksid ülespidamist leida.

Loodetawasti väheneb nüüd sarnaste asjata hulkujate klassi arw linnades, kus nüüd walitsuse poolt kange alkoholi keeld on wälja kuulutatud.

Ilus oleks, kui maaelu inimestele jälle armsaks saaks, sest põllumehe seisus on aus seisus, mis kõikidele ülespidamist ja leiba annab. Kui inimene loodusewäljal töö kallal ka higistab, siis ei ole see ometi nii kahjulik nagu wabrikutes kihwtiste gaaside all kannatada.

Raske on põllumehe töö küll, aga siiski on põllumehe seisus ju paranenud ja ei ole tema tegevus mitte enam nii rusuw, kui endistel aegadel. Mälestan 60—70 aastat tagasi, kus weel teoorjus walitses. Mõisatöö pidi ikka omal ajal tehtud saama ja oma töö tarwis jäi talupojal weidi aega üle, aga siisgi pidi ta ometi tehtud saama. Hommikul enne

päewatõusu tõttasid inimesed ju oma töö kallale, ja kui teomees mõisa jõudis, kui päew juba ülewel oli, siis saadeti ta tagasi, et teine päew waremine tulla. Kahju peale, mis sellest tuli, et pikka teed asjata ära käia, wõi sõita, ei waadatud.

Sügisene töö oli kaunis ränk. Pääle teo-orjuse tuli oma põld ära koristada ja kartulid üles wõtta, enne kui lumi neid oma alla wõis matta. Rehepeksmiseks ja linakolkimiseks oli ainult ööseti aega. Taline töö oli kergem, aga siis oli talise külma wastu wõidelda. Elumajasid talupoegadel palju kuskil ei olnud. Nad elasid rehetubades, kus suits sisse tuli, ja kus ahju ees ka inimestele ja elajatele toitu walmistati. Talisel õhtul, kui suits juba wälja oli lastud, pandi uks ja luugid kinni, ja siis algas õhtune töö.

Ainuke töö, mis talupoegadele teenistust andis, oli kauba wooriwedamine ühest linnast teise, mida nüüd raudtee toimetab. Kodutööks oli neil puu ja hao raiumine ja kodu wedamine, õhtune töö aga peergude kiskumine ja kablade walmistamine j. m. m. Naisterahwa tegewus oli majatalitus, ketramine ja kudumine.

Nüüd on ajad ja asjad muutunud ja inimeste tegewus on mitmeti kergendatud. Palju tööd on masina abil ära tehtud, ka ei ole enam karta, et talupoega tema tööpõllult mõisanurmele kutsutakse wõi teoorjusele sunnitakse. Nende eluseisus on palju parem, kui endistel aegadel, aga küsitaw on, kas nad nüüd õnnelikumad on? Kas nende hariduse ja teadusega ka nende südameharidus ja üks-teise salliwus sammu jaksab pidada ja käsikäes käib? Warem leidis talupoegasid, kes, ehk küll waesed, siiski kõrwalist omas kitsas ruumis sallisid. Sarnane kõrwaline, wõi kodapooline, sai peremehe käest maalapikese, ka hobust selle harimiseks, mille eest siis kodapooline peremehele päiwi pidi

tege~~ma~~. Sarnast kokkuleppimist ei näita enam olewat ja taluperemees ei salliwat enam ühtegi wõerast oma katuse all, kes just otsekohe tema teenistuses ei seisa. Inimeste salliwus ja üksteisest lugupidamine näitab üleüldiselt leigemaks jääma, mis wäga kahjatsemisewääriline meie aja nähtus on.

Maal ja linnas elawad inimesed ja otsiwad omale ja oma etteiwõtetele edu, mis ju teisiti ei wõigi olla, aga soowida oleks ometi, et maaelu enam lugupidamist ja maatööstus enam tähelepanemist leiaks. Ilutundmust oleks soowitada, maal kui ka linnas. Kosub ja edeneb maaharijate seisus, siis kosub ja edeneb ka nende südame haridus ja ilutundmus ja meelitab kaasinimesi linnadest endile kaastegelesteks. — Maal laotab looduse iludus enda täiel mõõdul wälja, kuna linnades teda ainult kunstlikult edendatakse. Wiljawäljad, nurmed ja metsad hiilgawad wastu. Taimed ja puud, mida linnades majades ja aiades ennegi kunstlikult püütakse järele aimata ja edendada, kaswawad loodusewäljadel lopsakalt, suured ja suurepäralised. Elagu ja kosugu maa elu, ja ühtlasi ka ilutundmus.

Maalt linna.

Palju liikumist. Inimesed käiwad, sõidawad ja ruttawad igaüks oma sihile. Waeseid ja rikkaid, töölisi ja soldatid, elawaid ja surnuid, tuleb nähtawale. Seal liigub surnurong, kus inimesed oma armsamat tema wiimasesse puhkusepaika saadawad, ja neid surnuaedasid on mitmel pool linna ümber suured wäljad, sest kus paljudel ruumi on elada, seal ligikaudu peab ka igaühel oma puhkepaigake olema. Wist on nendel seal ka parem, kuhu enam ükski ilmakära neid eksitama ei pease.

Aga elamiseks on elu ja elujõudu tarwis, ja seda tarwitatakse ka. Inimesed ruttawad ja sõidawad ja püüawad üksteisest mööda peaseda. Seal tuleb ütle mata suure hooga mootorwanker, ta ehmatub inimesi oma wile wõi iseäralise kriiskamisega, nii et igaüks, kellel oma elu armas, peab tema eest kõr wale hoidma.

Maa elu kõrwal palju elu ja liikumist. See on aga Tallinn, mis suurte linnade kõrwal weel weike linn on. Muidugi on linnades, kus millionid inimesi kokku kogunud, weel hoopis suu rem elu ja liikumine.

Linda on selle kaljukungu oma abikaasa mälestuseks ülesse ehitanud, mille peal nüüd Tallinn seisab. (Ehk wõiks teda ka „Lindarind“ nimetada).

Linda oli tugew naine ja tema pojad olid sõjakangelased. Ka meie sõjamehed wõitlewad wahwasti ja teewad kangelasetegusid, et waenlasi oma kodumaa piirilt eemale hoida. — Õigus peab wõitma ja kõik sõjahimulised ja suurusehullustajad peawad wõidetud saama, sest, ainult siis jõuame jäädawa rahu randa, kus sõjariistu põlluharimise riistadeks wõib ümber muuta.

Edasi, wahwad sõjamehed, see jõe sõda on wiimane sõda, ja kes selles oma elu ohwerdab, see on seda jäädawa rahu heaks ohwerdanud, ja järeltulew sugu saab neid armastuse ja austamisega mälestama.

Nüüd on Tallinna komendandi poolt üleskutse awaldatud, priitahtlikka töölisi koguda Tallinna kindlustamise tööde lõpetamiseks ja selleks on neid ju palju rohkem pakkunud kui neid tarwis läheb. Tunnen ise perekonda, kus ema oma ainsa poja ja tütreaga on tööle astunud, et aga waenlase wastu oma kaitseks midagi ära teha.

„Õndsad on rahunõudjad ja wägiwalla wastu wõitlejad“. Ju kakssada aastat on Tallinn ja meie

Eesti kodumaa Weneriigi walitsuse all rahu maitsnud, kuna ta waremelt sagedasti kui sõja tallermaa pidi kannatama. Jäägem siis ustawaks oma kodumaale ja Weneriigile, ja meie jõuame paremale sihile.

Tallinnast wiib tee wälja Kadriorgu, kus Peeter Suurest weel mälestusemärkisid näha on. Ka tema armastas wist maaelu enam kui linnakära. Ta ehtis sinna loodusewäljale omale majakese, ja nimetas seda ilusat aeda, milles majake seisab, oma abikaasa nime järele Katrinenthal, Kadriorg.

Peeter I oli kange sõjamees. Ta elas 200 aastat warem, kus weel jäädawast rahust juttugi ei wõinud olla. Meie aga wõime küll ju loota, ja seda aega oota, kus enam üksigi sõjahäda inimesi ei hirmuta.

Inimesed elawad linnas ja maal ja kõigil pool leidub õnne ja õnnetust. Wana sõna ütleb: „Inimene on ise oma õnne sepp“. Seda wanasõna ei taheta aga mitte tõesõnaks pidada. Mõnigi on omas elutegewuses mehiselt sepitsenud, ja tal on siiski raskuste ja takistustega wõitlemist, kuna teine laisklemises on rikkaks saanud. — See on küll tõsi, aga siin ei ole mitte unustada, et rikkus ja õnn mitte üks ja seesama ei ole. Leidub inimesi, kellel eluraskustega wõitlemist on, ja kellel ometi õnnetundmust ja elurõhkust on, ja mõnikord weel enamgi, kui mõnel, kes rikkuses ning külluses elab.

Sarnane õnn ei tule mitte wäljastpoolt, waid peab igaüks oma õnne sepp olema, ja sarnase õnnetundmise osaliseks wõib inimene igas seisuses saada, aga ainult siis, kui ta näeb, et ta oma inimlikule kohusetäitmisele ustawaks jaksab olla ja jääda, igas seisuses.

„Inimene on oma õnne sepp“.

Ilus on maaelu looduseväljadel, kus inimene maad harib ja wiljakandjaks teeb. — Ilus on ka linnaelu, kus teaduse-haridus edeneb. — Oh et headuse-haridus ka ikka teadusega ühes wõiks sammuda, nii et meie tundmused mitte tuimaks ei ei jääks, siis ehk wõiksimme ütelda: „ilus on elada ja armas on surra.“

Mis toob meile meie aja wool?

Aeg, milles meie elame, on väga tõsine, sest meil on midagi teha ja lõpetada, mis wanast toorest ajast on pärandatud ja kuni meie päiwini kestnud. Saksamaa on meid sõjale sundinud, meie peame temaga wõitlema ja wõidule jõudma, nii et jäädawale rahule teed tasandada.

Wanal toorel ajal oli ehk loomulik kui üks rahwas teise peale langes, neid rööwis ja tappis ja kõik oma poole kiskus. Nüüd on inimesed teaduses palju edasi jõudnud ja nad peaksiwad ka headuses nii kaugele jõudnud olema, et nad enam wõera oma ei himustaks, waid sellega lepiks, et „Elada ja elada lasta“. Aga ikka ilmub jälle mõni sõjakangelane wõi suurhullustaja, kellel korda läheb sõjale põhjust otsida ja leida, rahwusi üles kihutada endid tapawäljale koguda, kus siis sadad ja tuhanded peawad langema. Mispärast ja mille eest? „Isamaa eest“! Ometi ei peaks ju ükski isamaa sarnast ohwrit igatsema ega soowima, ja ükski isamaa ei saa seda inimese ohwerdamist tulewikus wististe mitte enam soowima ega lubama. — Siis ehk saawad inimesed tulewikus imestades selle meie aja jõleda sõja peale tagasi waatama, kus nii palju inimesi pidi langema, ja kus nii palju ini-

meste warandust ning kätetööd pidi häwitatud saama.

Imestlemisewääriline on see nähtus, et weel meie ajal sarnane sõda pidi etendusele tulema ja weel enam sellepärast, et just meie haritud ilma keskpaik seda jõledat sõda pidi algama ja elustama.

Saksamaa tahtis oma haridusega eesotsas kõike Europat walitseda, aga ta saab wist oma kalli sõjawäe jäädawa rahu heaks ohwerdama, mispärast siis ka tema eksiarwamised andeksandmisewäärilised saawad olema, nii et selle sõja järele rahunõudmistele mitte enam eksiarwamisi ei tekiks.

Mõttetargad ütlewad, et kättetasumine ei puudu siin ilmas, ja see mõte on loomulik. Heal ja pahal on ikka oma palk wõi tasu, kui see ka igakord ikka meie silma ei paista. Saksamaa oli oma sõjawäe suurendamise ja oma sõja wastu walmistamisega ikka teiste eel, nii et teised riigid sunnitud olid temale seda järele tegema. Nüüd saab wist Saksamaa nende eesreas seisma, kellele sõjakäigud häda ja wiltsust saawad walmistama.

Ajawool wiib kõiki enesega ühes, olgu see hea wõi paha, ilus wõi inetu, ka meie aja jõe sõjakäik jõuab kord lõpule.

Mis toob meile siis tulewik?

Algab selle sõja järele jäädawa rahu oma pühalikku olemist, siis wõiks selle sõja häwitamise tööd kergem unustada, sest siis oleks see inimeste weri jäädawa rahu heaks ohwerdatud ja meie wõiksime rahulikult edasi elada ja wõiksime siis monumenti ehitada: „Wiimase sõja ja jäädawa rahu mälestuseks“. Monumenti, mis weel tugewam on kui Haagi rahutempel. Kus kõigest ilmast inimesed endid wõiwad koguda, jäädawa rahu alal-

hoidmiseks nõu pidama, nii et ükski sõjakas tuju enam rahu ei tohiks rikkuda.

Küll ei või üksigi surelik täna teada, mis homme päew meile võib tuua, aga siiski peame seda kõigeparemat ootma ja selleks kaasa töötama.

Elagu ja edenegu head ja ausad püüdmised ja wiigu meid meie igatsetud jäädawa rahu sihile.

